

”שלולית גנוזה” / חיים הזז. – (עריכה ופירוש המילים: אלי פררה)

למעוניינים לקבל את הניתוח והסיכום לסיפור – שיפנה באתר ב- צור קשר.

הרבה אֵלִיה יש בשוק ואין לך ירוד מכולם כאליה קוטליק. יש לך אדם שאין לו כל ויש לו בית. יש לך אדם שאין לו בית ויש לו חנות. יש לך אדם שאין לו חנות ויש לו עז. ואילו אליה קוטליק – לא בית-דירה לו, לא חנות ולא עז, ולא דבר של חיות של כלום. לא עזין ולא גזין ולא תלושין של צמר, כדרך שאומרים הבריות. אדם ערום כבצל הקלוף. מה בידך לעשות? – באת לבית-המרחץ, היכבד והזיע!

כמה טרחות הוא טורח וכמה יגיעות יגע, כמה רדיפות רודף וכמה לבטים מתלבט! מהנץ החמה ועד צאת הכוכבים רועש ונרעש, הומה ודוחק ונדחק בצוואר ובכתף וזרוע ומטיל עצמו לתוך משא ומתן פְּנָשׁוּל שְׁפִים. כאן חוטף וסוחר ושם חוטף ומסרסר* (*מתווד), כאן משריש עיקר ושם מניח ”עירוב”* [יש שלושה מני ”עירובים”]; עירוב הצרות; עירוב תבשילין; ועירוב תחומים – זהו ה”עירוב” שאדם שומר מצוות, יכול להניח מזון בערב שבת בקצה תחום הישוב, וכך יהיה מותר לו לצאת בשבת מחוץ לתחום עוד אלפיים אמה (חצי קילומטר) מעבר לתחום] כאן הוא בעל *מיצר (מיצר = גבול גדר, ובהשאלה – שכן, אדם הגר בשכנות, מעבר לגדר, והכוונה שאליה קוטליק טוען לזכות קדימה בקניית נחלת שכנו על פי דין תורה) ושם הוא מערער, כאן הוא אומר ”אָה” ושם מפיל ”בָּה”, ופורח בכל רוח מצויה ועושה שלושה וארבעה עסקים בכרך אחד ובהול ומבולבל ונטרף טירופים וטירופי-טירופים. ומכולם אלמלא הקדוש-ברוך-הוא עושה עמו בכל עת באופנים שונים ובדרכים רחוקים שהם קרובים אל דרך הנס יותר מאשר לדרך הטבע. כבר אין לו עמידה בעולם. שעד עכשיו לא מת מרעב, הוא ואשתו ובניו, מכאן שגדולים מעשי אלוהינו. לאמתו של דבר, *מאי נפקא מינה (בארמית – *מה אתה מסיק מזה? בלשון ימינו – מה ההבדל?) בין שולחן מלא לבין שולחן חסר, בין תרנגולת פטומה לבין פת חרבה? הבל הבלים, הכל הבל, כל העולם הזה והמונו ושאונו. דבר ידוע להדיוטות ולנשים וקטנים, קל-וחומר לחכמים שכבר נתברר להם מן הכתוב ומן הניסיון ומדרך השכל. פרט, אשר אולי יש תקווה לזכות על ידי העולם הזה לעולם-הבא משהו אם הרבה או יותר מעט.

רק לא הרי אשתו כהרי הוא, שלעולם אין היא מיושבת עמו בדברים ולא בדעת. היא כל-עצמה אינה אלא תובעת: תן! את חללו של עולם תן לה! לחם ותפוחי-אדמה, וחלה לשבת ובשר לשבת ושאר צרכי מזונות וכל פסוקי מאכלים. בכל יום ויום עורכת לו ”דָּאָבְרִי-דִיעוֹן”* נאה (*דָּאָבְרִי-דִיעוֹן= יום טוב, ובהשאלה עושה לו ”מי שביירך” מקבלת פניו בחרפות) ומקלסת לו ”וּיֹאֲט”* גדול (*”וּיֹאֲט” = ”היזד” בלשון סגי-נהור). פושטת עליו פרקיה מאה פעם וסודרת לו דינה מאה פעם ופעם, ואומרת לשון של בכי בנעימה וקללות בזמרה, ותוכחה ומאָרה* (*קללה) כמיני זמר. אילו נתקיימו כל קללותיה שאומרת שוב לא היה העולם עולם.

מילא, אי אפשר לאישה בלא מענה-לשון. אישה לעולם אישה היא, מה שייך? (בהשאלה – מה הוויכוח?) ובפרט, כנווד הדבר בפרסום, שחבלי אישה מרובים משל זכר. אבל מה יעשה? מה רצונה יעשה אף-על-פי-כן! ייעקר מן העולם? ”מעשה”* יעשה בעצמו? (מיידיש, ”לעשות מעשה” – להתאבד) יטרוף דעתו עליו? מן הסתם, השם ירחם. אולי ירחם באיזה צד שיהיה. שאם לא מידו הפתוחה והרחבה מהיכן יביא לה, כיוון שמוטל הוא השוק שבע אמות באדמה? גדולים ורבים ממנו ופלים אפים ארצה, סוחרים אשר, בלא עין הרע, יש לאל ידם. כיוון שהעסקים הרוגים, שעשויים כ*ימי-ספירה הללו: כל שאתה סופר והולך הם פוחתים ויורדים... (*ספירת העומר).

בבוקר, לאחר השוק, משנכנס אליה לבית, מיד עמדה וקבלה פניו ב"סקאצ'ל קומט" של פומבי גדולה, (*"סקאצ'ל קומט" מיידש – "החתול בא", מעין "ברוך הבא" באירוניה) והתחילה טוענת אותו והתחילה מתעצמת עמו ורותחת רתחים-רתחים ואומרת לו דברים קשים שאין יכול לשמוע. בפועל ממש, יורדת עמו עד לעצמותו, את ריאתו וכבדו נוטלת ממנו. מתחילה נמלך עם עצמו ושטט על אוזניו את הירמולקה* (*כיפה גדולה) החרשת ולא שמע ולא כלום. כיוון שנכנסו הדברים באוזניו העביר על הדברים ושתק. עד ששוב לא יכול לעמוד בה. אותה שעה תפש מקלו בידו ונזדרז וקפץ מן הבית וברח. ומרוב הערבוביה שנכנסה בו הפסיע פסיעות גסות, וזריז ורץ כבן עשרים לרדוף. פניו הפריחו, עיניו דלקו, ונראה היה כמי שהשעה בידו ונכסיו מוצלחים, וכולו עצמו דומה אינו אותו אליה אלא אחר הוא. – מערכה שלי! בעל מפרנס שלי!... צרצר קולה באוזניו.

עד שקמעא נתקררה דעתו עליו וחזר לתחילתו. כבתחילה חיוורת פניו והן יוצאות לכמה טעמים, טעם למהיכא-תיתי* וטעם למה נפשך* (*"מהיכא-תיתי" מארמית – מהיכן תבוא? תבוא מהיכן שתבוא, אדרבא! להיפך. *"מה נפשך" – איך שתרצה, כך או כך); עיניו ממצמצות ותוהות כזה שיוצא ממקום חושך לאור, נוצת-זקנו מחווירה בחמה ושפמו עודף על פיו וסולד בפקפוקי שחוק מסותר וביישני. בפתח הקפוטה* (*מעיל עליון) שלו, כנגד לבו, זו הקפוטה השחוקה והמטושטשת שצבע מי-מקווה לה, תלוי מקלו ברפיון, מיטלטל אילך ואילך ונוקף לו על ברכיו. חזר וירד לשוק. חזר ונטרף לכאן ורץ בין העגלות ספק רודף ספק נרדף, והיה מיטרף בין עגלה לעגלה ובין גויה לחברתה. נזדמן אצל מטלית של גויות וצווח להן: - שעווה בכמה? פשט ידיו באגודה של זיפין, מן הקשה שבחזירי. הרכין עצמו אצל אווז שהיה מוטל על-גבי הקרקע, על-יד גלגל העגלה, וצווארו פשוט ושתי כנפיו שמוטות. עמד שעה קלה על מקחה של תרנגולת ואפילו לא היה בכיסו כלום. וכבר קודם לכן, עד שלא חזר לביתו, הוקהו שיניו בה באותה תרנגולת כפותה, שביקש ליטלה ולא היה לו במה ליטול. אף-על-פי-כן חזר ומיעך* בה (*צבט, מישש) נשב לה בנוצותיה, בדק לה למטה מגרונה ושקלה בכף ידו.

- מאלא טיוטיה* - אמר ונפנה לו והלך מתוך הצער ומתוך העיניו. (*מאלא טיוטיה – באוקראינית: אפרוח קטן) נטל את עיניו וראה את ר' יצחק-שמחה, כגנרל זקן: בעל-בשר ובעל-קומה, שרוולי כותנתו מבהיקים בלובנס והירמולקה שמוטה לו כלפי עורפו; פניו בריאים וזקופים, חוטמו מבצל ועולה מתוך גיאות זקנו שהוא מרובה ועודף לכל הצדדים כרעמה של ארי, וכריסו מגולגלת כגלגל ודעתו גבוהה עליו. ניכר הוא ר' יצחק-שמחה שהשנים יפות לו והעולם הזה בידו, ונחת-רוח לו מבניו ומבנותיו, מכלותיו ומחתניו ובני-ביתו כולם, והוא עומד ומשתבח כנגד כל השוק, גנרל ברור! נאנח אליה קוטליק וכבש ראשו בקרקע. נשא קל-וחומר בעצמו ובדח ואמר: - "מה ר' יצחק-שמחה שיציאותיו מרובות ושולחנו גבוה מתפרנס בעולם, אני שצרכי מועטים לא כל שכן!... עיקם לו ר' יצחק-שמחה בעינו, כאילו נתכוון לומר לו: - יש לי עליך!... – טען לאיטו בשתי ידיו את גלגל-כריסו והטה עצמו מתוך כבדו, כלאחר "שישי" לתוך החנות ונעלם. (*"שישי" זו העלייה השישית בתורה, "סמוך" בפי הספרדים, עלייה שמיחסים לה מכובדות) באותה שעה עמד אליה כזה שאירע בו דבר. יותר מקודם לכן נראה הוא כחוש ותשוש, והיו בגדיו תלויים עליו רחבים וארוכים שלא במידה. תוך כדי כך קפץ אחת מעיניו בערמומית ועיקם את פיו ושחק כזה שנשרו לו רוב שיניו. אילו – שף שתי ידיו זו בזו ואמר – היה לי במזומנים דמים שהשקיע זה בכרסו!... מתוך השחוק ומתוך הדחק ומתוך שאין יודע מה יהא עושה ולהיכן יהא מהלך, בא *מהדר בשוק.

(*מהדר, מארמית – שב וחזר) היה מהלך והולך עד שנכנס אצל האכסניה של ליפא פריילאך, שראה שם בני-אדם יושבים בחברה על-גבי ספסל הסמוך לגדר, ליד השער. נתקרב אצלם והרכין אוזנו לשמוע בשיחתם. קיבלו היושבים את פניו בעסק גדול והיה אחד מקדים לו דבר של ליצנות, אחד משטה בו קמעא, אחד אנחה מתאנח עליו ואחד זמר מזמר לו. נדחקו זה בזה ועשו לו מקום וישב. פתחו במקום שהפסיקו. באותה שעה עוסקים היו הם ביחאל-מיכל זאיזדני שתלה למעלה מחנותו שלט חדש. אמר וולויל סוארדליק המכונה וולויל מגפה: - שלט חדש סימן לפשיטת-רגל. זה כלל גדול. כך פסק וולויל מגפה ופניו הצמוקות הבהיקו כירך של עוף בחרדל. - זהו ממילא – נענה אחריו בנציה **קוסוקי*** (***כיניו לאדם פוזל בעיניו**) ראשו נזדעזע עליו ושתי עיניו נתפזרו לכאן ולכאן, אחת למצרים והאחרת **לבית-החיים*** (***בית הקברות**) כדרך שאומרים הם הבריות, וישב לו דומה מצהיב עם כל העולם. פתח הניך קרייקה ואמר: כמה פעמים פשט זה את הרגל? שיחה הייתה של מה-בכך. שיחת חולין של יושבי-קרנות. ביקש אליה לחזור לביתו, שקפץ עליו הרעב. אלא שנתיירא מפני אשתו שמא תקפיד עליו מכעסה. ישב בעל-כורחו, ש/לא בטובתו, והתגלגלו רחמיו בלבו על אשתו שכך עלתה לה והצטער על עצמו שכך עלתה לו. הטה עיניו כלפי סיעה של ציפורים שמנקרות היו ליד הדרך בשיירי מוץ ושיבות-שועל. באותה שעה דומה היה כתינוק שקלקל וברח מן ה"חדר" מפני כעסו של רבו. על ידי שהביט בציפורים וראה אותן שהן זריזות וקולניות ומטולטלות אילך ואילך, עלה על דעתו זָכַר ימי ילדותו. מכאן ואילך לכל היכן שנתן את עיניו היה רואה צד של אותה **אחת*** (***ימי ילדותו**) שהלכה ואינה חוזרת.

החול המלובן בחמה, שורת החנויות של השוק, גדר-האכסניה שהשחירה מחמת זוקן; שלוש התרנגולות שמנקרות היו באשפה, הדרך הרחבה והמפולשה לתוך זיו השדות – כולם צפנו לו מן הילדות וילדות הייתה בהם. ולרבות חוס היום שהיא תוכו והיא בו, ולרבות הלחלוחית של אויר העולם, לחלוחית *סנונה (*מלשון להסתנן, לחדור ולפלוש פנימה) מוצהבת, שכל-עצמה ועיקרה ממנה, ולרבות השמים המנומרים בעננים קלים כבאותו זמן של ימי נערותו, אז, מלפני ארבעים שנה. היו עדין הם, ולויל מגפה ובנציה קוסוקי והניך קרייקה, מסיחים ביחאל-מיכל זאיזדני ובאביו יעקב-מאיר, עליו השלום, שהיה יהודי קמצן. אמרו: - הִפְרַש שיש בין בריות לבריות ובין אב לבנו, כשם שהיה קמצן הרי זה ותרן, וכשם שהיה זה מלוה בריבית כן זה נוטל בריבית. - גלגל הוא החוזר בעולם – פסק ולויל מגפה ופניו הצהיבו כאתרוג הפוסר בחמה. זכרו הם מידות ועלילות שלו, של יעקב-מאיר, וסיפרו מה שסיפרו.

נכנסו דבריהם בלבו של אליה וסייעו בידו לזכור נשכחות, אנשים הרבה שכבר הם בעולם האמת ודברים הרבה שנשתכחו מן הלב, עולם מלא. חזר ולויל מגפה ואמר: - מספרים עליו שבאותה שעה שהיה מוטל גוסס בא אצלו ה"פריץ" וביקש ליטול ממנו ממון בריבית, נתחזק יעקב-מאיר בעצמו והוציא מפיו: "שניים" שני אחוזים לשבוע, ולא הוסיף, שיצאה נשמתו... פתח הניך קרייקה ואמר: ועליו אמר ר' גדלייה'צה, זכר צדיק וקדוש לברכה, שגדול היה יעקב-מאיר מר' עקיבא, שר' עקיבא יצאה נשמתו ב"אחד" ואילו זה – "בשניים"... צחקו כולם וצחק אליה עמם, ותוך שהיה צוחק עמם נזכר שפעם אחת, עד שהוא תינוק של בית-רבו, הכה אותו אביו מכת מרדות וטרפו* (*הניד נענע אותו) מן הבית, לפי שלא הייתה פרנסה מצויה והיה לבו רע עליו, וכמדומה לו אירע הדבר באותו יום שמת יעקב-מאיר.

נאה הייתה עליו זכירה זו שנזכרה לו, ועד היכן נאה? – עד שלבו נתחמם בקרבו ודמעות נקשרו בעיניו מרוב החיבה ומרוב העונג שזכה וספג מכת מרדות מידי אביו, זכרונו לברכה, מידיו, מ י ד י ו

ממש. ובשל להוציא מלבם של בני-חבורתו שלא יהיו רואים אותו שעיניו מנטפות, עשה עצמו צוחק הרבה יותר, וכאילו אין הדמעות האלו אלא של שחוק. בתוך כך תלה ולויל מגפה את עיניו וראה את הרב בא מהלך בתוך השוק. נודרו ואמר: - ר ב בעיר - פזר רגליך! תלו כולם את עיניהם ונסתכלו וראו את רבם כשהוא מפסע פסיעות קטנות ורדופות, דומה עסוק בדרך הליכתו בדבר הלכה, פניו כבושות בקרקע, קומתו צנומה וגמודה, כתפו אחת משוכה כלפי מעלה ואחרת נטויה כלפי מטה וגבו כפוף כאילו העגילו אותו במעגילה שלושה-עשר ערבי פסח. שתקו כולם והביטו אחריו עד אותו שעה שהיטה בסמטה ונעלם. מיד פתח הניך קרייקה ואמר: - בוודאי הלך לדבר מצווה. יהודי יקר, צדיק לעובדה ולמעשה. הצהיב בנציה קוסקי בשתי עיניו עם החמה והפיל הברה מפיו: - תם !

בדח ולויל מגפה ואמר: - ***כך מדה*** (בהשאלה - ***כלל עיקרון**) מהלכת על פני העולם: אדם אם הוא זריז הוא גנב ואם הוא צדיק הוא לא-יוצא. - צדיק גמור. - משך אליה ונאנח - מצורף לזה עני מדוקדק, כמעט אני חשוב כמת, ***רחמנא ליצלן**. ***רחמנא ליצלן** - מארמית: ***השם יצילנו**). - היאך לא יהיה עני חשוב כמת - אחז ולויל מגפה את זקנו לתוך ידו והקשה - אם מזונותיו עלינו? ***לפום תורא טבחא***... (מארמית - ***לפי השור - השחיטה**) - צדיק גמור, צדיק גמור! - נענע אליה ראשו ואמר לתוך חללו של עולם. - אף-על-פי-כן גם הוא יפשוט את הרגל. - נצחו ולויל מגפה - לאחר מאה ועשרים שנה יישאר חייב בבית-***הנחתום** (נחתום: ***אופה**) דמי שתיים ושלוש ככרות לחם.

- בעוונותינו הרבים, - הלך אליה לטעמו ונצטער ואמר - גווע שבע פעמים ברעב מערב שבת לערב שבת. אין בכך כלום - הניח ולויל מגפה את דעתו - מנהג פשוט הוא, שכל העיזים עומדות ליחלב, כל התרנגולים עומדים לשחיטה, כל הסוסים עומדים לשוט וכל הרבנים ה - לביזיונות ושפיכות-דמים. לא היו רגעים מועטים עד שעמדו לילך. בנציה קוסקי הצהיב בשתי עיניו עם כל העולם כולו ואמר: - לכלל פרנסה אין זה מגיע. הניך קרייקה נתאנח בשברון מותניים: - כן, כלל פרנסה אין זה מגיע, אוי, אוי... ולויל מגפה גם נתאנח וגם אמר: - אוי אבא... הציץ לכאן ולכאן חזר ואמר ספק כמין דבר של סיום ספק כמין דבר של ייאוש: - זאת חוקת התורה! באותה שעה דוגמה שלהם למה היא דומה? לבני-אדם בימי מלחמה ובשנת רעב וכיוצא בזה אונס של פורענות, שאין הפרוטה מצויה והמזונות ביוקר, ועיניהם כלות ביגון ובאנחה ואין עצה ואין תקווה.

פרשו זה מזה והלכו להם, איש, איש לביתו. אף אליה הלך, אלא שלא היה יודע להיכן ילך. ראה בחוש עוד לא הגיע השעה שיחזור לביתו. הגיע לאוזנו קול סייח שצנף בשדה, קול צלול וצוהל שכל-כך דומה יפה לגלגל-חמה זה, לשדי-ירק אלו שהן מושכות והולכות בלא מצרים, עד מלוא העין רואה, ולכל חלל-העולם הזה של תקופת אייר בזיוו. בידוע, ימים שבים פסח לעצרת! ימים שזיווים חדש וצעיר, והשדות מוריקות מתבואה, והכרים מנומרים בפרחים כמיני שמשות ולבנות וכוכבים, והאילנות מעוטרים בציצים והם דומים כמיני מאורות, והשמים פרושים כחופה וכל העולם כבני-חופה, וצהלה ורינה וחתנות בעולם מסופו ועד סופו. הציץ אליה לצדדים ועמד כזה שנשתנו עליו שבילי עירו ואין יודע היכן הוא ביתו. תלה את עיניו לשמים ונסתחף זקנו בחמה ונפרטו שפתיו ונראה כמשחק. מתוך שנסתכל וראה את השמים נזכר לימי-ספירה הללו שאין שמחה נוהגת בהם, מפני שבאותו זמן מתו תלמידי ר' עקיבא, ונאנח אנחה מלבו. נטל עצמו והרהר במ"ט ימי-ספירה שהם, כידוע, כנגד מ"ט שערי תשובה, שער לפנים שער, עד חג השבועות שהוא שער החמישים, שער התשובה, בחינת ***שובו אלי ואשובה אליכם*** (מספר הנביא מלאכי פרק ג' 7) כמו שנאמר: ***וירד ה' על הר סיני*** (שמות פרק י"ט 20) וכולם אין אלא על-ידי אמירת תהילים ממעמקים בהשתפכות הנפש. יפה היה לו באותה שעה אילו נכנס לבית-המדרש לומר תהילים ולעסוק בתורה משהו.

אותה שעה, דומה, משתנה להיות ברייה חדשה. כביכול כאילו אפשר לומר כן, כשדה זה ששתתה מלמעלה ורוותה והיא מוריקה בחמה, וכאילו זה שהוא מלבלב ועושה ציצים-פרחים. אלא שלא נסתייע הדבר, שכבר נתקצרה השעה. עלתה על לבו שילך אל ה"חדר" לנסות את בנו הקטן בתורה. מיד אורו עיניו ונוקפה קומתו, וכאילו ניתן לו ראש בפני עצמו ובפני כל הבריות כולם. - שקץ! - נענע ראשו ונתקשרו פניו בקמטי חיוכים של חיבה ונחת - שייגץ* גדול!... (*כינוי של היהודים לילדי הגויים וביטוי לילד שובב ומעוותים את המילה "שייגץ" ביידיש) מתוך הנחת ומתוך השמחה בא מפסע והולך. הייתה השמש מאירה לן בפניו והאדמה רכה תחת רגליו וחוץ היום עליו, ונבחר חיננו של יום, נאה ומלא נוגה וזיו כחלק יפה לעולם-הבא. לא היו רגעים מועטים עד שחזר וזכר לימי-ספירה הללו וחלשה דעתו. - לשמחה מה זו עושה? - נתאנח אנחה מלבו. ולא היו רגעים מועטים אחרים עד ששכח את ר' עקיבא ותלמידיו והתחילו אבריו מזדרזים לו והיה מהלך והולך מתוך תילו-הראש וזיו-הפנים וזקנו לצדדים וכובעו לאחוריו. מכאן ואילך נחלק היום ונעשה כשני ימים: יום של שמחה ויום של אנינות* (*יושב אונן, זהו האדם היושב שבעה ומצטער על מות קרובו ולבו מלא צער ויגון) והיו הם רצים ועוברים זה את זה ומנצחים זה את זה, זה מראה לו פנים שמחות וזה מראה לו פנים חשכות, זה נוהג בו עין יפה וזה מפיל בו עין רעה, והיה הוא זוקף ושומט מפניהם ושומט וזוקף וחוזר והולך. עד שסוף השלימו ביניהם ונתערבו זה בשל זה ונעשו כאחד שהוא דומה להיות ארוג באריגה אחת עם גלגל-חמה ומזמורי תהילים, ויש בו משום התבודדות ושיחה בין אדם לבין קונו בהשתוקקות ובגעגועים, ויש בו עגמת-נפש שעברה שעתה, דקה ורחוקה כחלום שנראה ונשכח רובו, וכל אדם דומה כנער, כביכול, אישה נאה ומשובחת, וכל העולם דומה טבול ורחוץ בדמעות וזורח. כיוון שנטל זיו-הפנים - נטל, וכיון שרגשה נפשו עליו - רגשה. ושוב חלילה נטפלה בו ילדות ונחת-רוח: מרצועת-עשב שעלתה בצדי הבתים ומשכה כמסילת-זיו סלולה, מרושם פרסות הסוסים וגלגל העגלה בתוך החול; משיח פורח שסיבך בגדר נטויה, מגידולי-צמחים שעלו בגג, מריח אדמה וירק שקלט מאווירם של השדות. ואפילו הבתים הללו, זקני עץ ותבן דלים וחשוכים, דחוקים ולחוצים ומטים ליפול והם מעכבים אלו את אלו ועומדים, מהם מוטים באלכסון על צדס ותלויים על בלימה ועומדים ודלתותיהם טרופות וחלונותיהם מעוותים, אף הם נראו לו יפים באותה שעה וערבים עליו כמיני מדרשים ואגדות. יפה! יקר! אח, עולמו של הקדוש-ברוך-הוא... לא! בפועל ממש, לא הוא הוא, לא אותו אליה קוטליק, אלא אחר הוא: נער קטן שברח לו מן החדר או אורח שבא ממדינה אחרת... טרף בפיו נהימת-ניגון של חסידים ובת-צחוק של הנאה והלך. הציץ וראה מנגד, בתוך הסמטה המשובשת מסופה ועד סופה בשלולית-מים רחבה, את בית-מרקחתו של ציפקין. מיד עמד, הספיק מניגונו, ניענע ראשו ופתח ואמר בלשון אביו, עליו השלום, שהיה אומר בעניין בשעה שדעתו בדוחה עליו: - לא כל שהוא נוצץ הוא זהב, למשל: קרחתו של הרוקח, חה-חה...

את ציפקין הרוקח, משכיל זקן ויחיד שבעיירה, שנאו הבריות. ושנאו אותו לא בלבד משום שהוא **"איש בתואר דייטשל" (*"דייטשל" - איש גרמני משכיל מתנועת ההשכלה) הן במהות דיבור *פוגיה**

(***רוסית**) שבפיו, הן במהות מלבושיו וקיצוץ הפאות ושיער זקנו משחת מסביב בתער הגלבים", אלא משום שטותו: הוא הוחזק בעיירה שוטה מפורסם, ובני-אדם מישראל שפיקחים הם, שחריפים הם וחכמים מחודדים, מחלו את האפיקורסות שבו ולא מחלו לו לשטות שבו. כביכול, כאילו היו סבורים לומר: נוח לו לאדם שיהא אפיקורס כל ימיו ולא יהא שוטה אפילו שעה אחת. היו הם דורשים את שטותו כמין חומר, הופכים בה והופכים בה ומוצאים עליו נחת-רוח מרובה וצחוק שאין לו סוף, ונהנים בעניותם לפני מי שהעושר שלו והפרנסה בידו.

אי-אפשר לספר כל הדברים שמספרים היו אחריו, דברים שיש בו ודברים שאין בו, כנהוג בין הבריות. אלא זו מידה הייתה בו שאם נזדמן לפניו אדם מישראל, לא היה מעביר עצמו מעליו עד שנוטל בעצמו גדולה משונה ויתירה, מקיף רגליו ומפריח ידו אצל שכמו, משל כאילו זיין עצמו ברובה של אנשי-חיילים, מרעים את פניו המטושטשים ומושך למעלה את גופו הכחוש וצווח בקול חד וגבוה עד שמשקפיו מזדעזעות וקרחתו מאדימה כדם: - **וּו פֶּאֶלֶק יַעוּוּא! וּו רֵאטוּ!** (ברוסית- "שימו אותו בגדוד! בפלוגה!") היינו: לתפוס לו לזה אדם מישראל בין אנשי-חיילים ולעשות אותו שם אדם מן הישוב. עוד אחת הייתה בו, שקטיגוריה קפצה לפניו על כלל ישראל וטיבם ומנהגיהם ומידות שבידם, והי מתהפך עליהם בדברים גבוהים וקשים למשכם ל"אנושיות", שיהיו ככל הגויים, כדוגמה שלו, כמוהו כרוקח ציפקין עצמו.

- הסוף **לולוזיין-מדז'יבוש***!...! (***שתי הערים** הנודעות ביהדות מזרח-אירופה: וולוז'ין - עיר שהייתה בה ישיבה ידועה וגדולה של ה"מתנגדים". מדז'יבוש - מקום מושבו של הבעש"ט ומרכז החסידות) הפריח להן לשתי ידיו אילך ואילך כאילו סיערו הרוח לפניו, ונתייגע והרתיח והזיע. והתנאה והשתבח בעצמו כגיבור בגבורתו. אותה שעה כל אדם שראה אותו, ואפילו הוא מיושב בדעתו ואפילו הוא קפדן ובעל מרה-שחורה לא יכול לשלוט בעצמו שלא יצחק: - קומדיה! אליה קוטליק עמד לו בפני אותה סמטה של הרוקח ושלולית-הרפש שבתוכה, ונהנה. דעתו זחה עליו הרבה, פיו נתרחב בעקמומית חן שובב, עיניו נעשו עזות וצוחקות וכובעו נשמט לו כלפי פאתו של ימין. ותוך שכך עומד ודעתו זחחה עליו, זקף כלפי מעלה את אגרופו החיזור וטרף בו כנגד בית-המרקחת.

- המתן! - קרא בלחש של גבורה ואמר - אנו נראה לך אנושיות! ולא נתקררה דעתו עד שפתח את פיו ואמר כמין דבר של חידוד ודבר של בדיחות: - אי, שוטה עם דיפלום!... אי, אי, שוטה סמוך ומומחה, שלאחר שאכלת לשובע ארוחת-בוקר שמנה, אתה יכול בכוחך להלך שלושה ימים רצופים בלא תפילה, חה-חה-חה... כיון שכל מאמר אמר, מיד נפנה לו והלך מתוך הניצוח ומתוך הניצחון ודעתו שמחה ולבו כ"למצח מזמורי". היה מפסע פסיעות וצוחק מנחת: - חה-חה-חה... שוטה! שוטה עד ביאת הגואל! עד שתלה עיניו וראה מרחוק את ר' קמציל בא לקראתו, ונבהל. אותו ר' קמציל, שנקרא כן על שום קומתו הקטנה, לפי שכל-עצמו היה נראה בין שתי זרועותיו כמין קמץ, גוף וננס באבריו וגובהו כרוחבו, וצווארו שקוט ונראה כגיבע, וסניו מגולגלים כתפוח, ועיניו כחולות ומטושטשות כבד הצבוע שדיהה, חב לו לאליה קוטליק חצי רובל כסף עוד מלפני חנוכה של אשתקד חב לו זה, ועדיין הואכובש את ממנו בידו ואין מחזיר, לפי שאין לו. בידוע, לא כל הרוצה לסלק מסלק ו"מכך היה אומר" עד "כך היה *מונה" נופלים "כורעים". מה בידך לעשות?...(***אמרה** ידועה בקרב היהודים שמשמעה: מהבטחה לשלם את החוב ועד קיום ההבטחה עובר זמן רב ובינתיים "כורעים" ונופלים - לקוח מסדר עבודת הכוהנים בתפילת יום כיפור)

אליה, שיודע שהיה בו ששעתו דחוקה הרבה ואין לו, ביקש שלא לביישו. נבהל לברוח מפניו ולא היה ידוע להיכן.

נמלך בעיניו פעמיים-שלוש בתוך הרחוב, טרף מצד אל צד ונרתע לאחוריו עד שהטה לתוך הסמטה של הרוקח. ומרוב הבהלה שנכנסה בו הפשיל הקפוטה למעלה וקפץ לתוך השלולית שעומדת הייתה בשקט ובשלווה ועוסקת בשמים ושמש וקושרת שורות שורות של ענני-מעלה. ברעש ובבהלה קפץ, דחף לו לגלגל-חמה, בעט בקצה ענן קלוש, וכפף עצמו ועמד עד קרסוליו בתוך המים כשגבו מופנה לרחוב וראה בבואת עיניו בשמי שמים העליונים.

באותה שעה נזדמנה לשם עגלתו של ה"גלח" * (גלח – כומר, לפי שהיו מגלחים למשעי ראשם בעיגול סביב לפדחתם) שחזר מאצל שכיב-מרע בכפר. היה הגלח יושב סופה של העגלה, על גבי מצע של תבן, ומתנמנם לו להנאתו, וקירילא משרתו על הדוכן, סמוך לאחוריהם של הסוסים. כיון שהגיעו הסוסים לאמצעייתה של השלולית, עמדו והרכינו ראשיהם למטה לטעום מן המים. הטה קירילא את עצמו כנגד אליה קוטליק וקרא מתוך תמיהה: - **אבא!**! הציץ נא מהו זה הנמצא שם! (* **שם כינוי לכומר** בפי מאמיניו)

פקח ה"גלח" את עיניו, והציץ והגביה מלוא-רוחב זקנו לחמה ופרץ בצחוק קולני וגבוה: - חה-חה-חה... חזר והציץ למטה, נסמך בשתי ידיו התפוחות בברכיו וקרא: - חה-חה-חה... מה אתה, בן-אדם, יושב בתוך ה**קאליזשא*** (***קאליזשא** – מרוסית: שלולית) אשר תשב הבהמה אשר איננה טהורה, סלחה לי, האלוהים, את מוצא פי. חה-חה-חה! אליה מיהר את עיניו אילך ואילך ונסתכל מתוך החיפזון לצדדים. - סע לך, **באטיושקה*** (מרוסית: ***כומר**) ניענע לו ל"גלח" בידו החיוורת – משוך וסע... אברם ברנרדוביץ'! – זקף ה"גלח" פניו בבית-המרקחת ותקע כחצוצרה – ראה נא בטובך, אברם ברנרדוביץ', את זה... חה-חה-חה... ציפקין הרוקח שיצא לקול תקיעתו של ה"גלח", האהיל בידו על משקפיו ועמד כמין דוגמה: פניו קטנות ומקופחות, גופו קל וצנום, קרחתו עודפת לכל צד ושיניו מרקיבות בת-צחוק של חנופה, של שטות ותמיהה כאחת. - מה לו, אברם ברנרדוביץ', יושב בתוך הרפשו?... חה-חה-חה... – הפשיל ה"גלח" את ראשו כלפי ערפו מרוב הצחוק שתקף עליו. - יושב... כולם הם יושבים, אבא ואסילי... – גמגם ציפקין בלשון כגומה ומבוישת שנתבייש בעצמו מישיבתו של זה. הסוסים עשו צרכיהם לתוך המים והסיעו לה לעגלה לאטם. - חה-חה-חה... – בן-אדם, בן-אדם... – צחק לו הגלח לאליה לתוף פניו. - סע לך, באטיושקה. – חזר אליה ואמר כבתחילה בקול נמוך ובנענוע ידו החיוורת. קירילא נטל המושכות בידו, שמט כובעו לאחוריו, הטה סנטרו לצד וירכו על דופן הדוכן, אליה עקר עצמו ויצא מן השלולית כשהוא משכשך רגליו במים והולך. ציפקין פרפר וכרכר כרכורים-כרכורים ורגש עליו והטיח עליו לשון של חירופים וכינויים של גנאי. - אתה שוטה! – ניצח לו אליה בלחש ואמר בינו לבין עצמו – אתם הרוקחים והדוקטורים, כל הדייטשלאך כולכם, את כל החוכמות שבעולם אתם ממציאים וכל עצמכם וגופכם נשארים שוטים גמורים... משעלה ביבשה, עמד בפנים משונות, רוטב ומלוכלך ונעליו שותתות מים. דומה היה, כאילו נתבסס ובאה לו קורת-רוחו לטובה. הרכין עצמו למטה וסחט את המים מכליו. הסוף, לולוז'ין-מדזיב'וש!... – שמע את הרוקח קורא אחריו בפנים של זעם. המתן!... – דיבר אליה אל עצמו בלחש כשהוא גורר ומגרד בפיס של עץ את הרפש שנטפל ברגליו. – המתן! אנו נראה לך אנושיות!... כיון שהתקין בכליו קמעא, עמד והפך בדרך שבא. חזר בו מלכת ל"חדר", שאמר: נתארחא השעה והלכו התינוקות לפת של צהריים. גם סבר לו, כבר נתקררה דעתה של אשתו ונוח לו שיחזור לביתו. וזולת זה חלש לבו מן הרעב, שכל אותו היום לא היה לו כלום בפיו. הלך לו והרהר בלבו כמין תרעומת של נחת-רוח: - אי ר' קמצ'יל, הטיסוך הלא טובים לקראתי!...

עד שכך מהרהר בלבו פגע בו הרב אגב-דרכו, כשהוא חוזר ללכת לביתו. נתקרב אצלו מתוך הנדנדוד ומתוך הטלטול כסירה זו בזמן שהיא גוששת: דק וענוותן כקונטרס קטן של תשובה ומוסר, שיבת זקנו ופאותיו טרופה כעין ערבוביה של תגי-אותיות פורחים ומבהיקים בחמה; עיניו מנצנצות ברמזי חידושים של תורה על דרך ***פרד"ס** (***ראשי תיבות** שעל פיהם נדרשה התורה לביאור משמעותיה: **פ**שט; **ר**מז; **ז**רוש; **ס**וד) פניו חולניות ומקומטות, מאירות באור של ***גפ"ת** (***ראשי תיבות**: גמרא; רש"י; תוספות) וצדקה בסתר, ושכמו אחת נוטה למטה והאחרת מוגבהת למעלה, משל כשתי כפות-

מאזניים, כאילו היה הוא פלס ומאזני-משקל לקהילת-קודש שלו ולכלל ישראל. זקף עיניו והרגיש בו וראה אותו שהוא כולו מלוכלך בטיט, עמד לו תמה, אמר לו: - מה זה כל-כך נתלכלכת? – נתבייש אליה בעצמו ושתק. חזר ואמר לו: - מה זה? מה דבר של מעשה יש פה? כאילו הלכת שלוש פרסאות באגם. נעשית דייג-ריבאק? ... קבע אליה עיניו לארץ וגמגם ואמר: - אה... אה... בעל-חוב, רבי, ראיתי, בא לקראתי... אה... אה... והייתה לי אימה קטנה פן אהיה לו **כנושה*** ואעבור ב"לא **תעשה**** וכו' וכו'... – וסח לו כל המעשה. (***מספר שמות** פרק כ"ב 24 "לא תהיה לו כנושה" ומן התלמוד: "מנין לנושה בחברו מנה ויודע שאין לו, שאסור לעבור על פניו ויביישו וכך יעבור על איסור מן התורה בציווי "לא תעשה") מיד, כהרף-עין, כפף הרב עצמו והתחיל מטפל עם שרוולי מכנסיו של אליה. נתן אליה עיניו למטה לראות מה מפשפש הוא שם אצל ברכיו. עד שמצאו בכך ונבהל ונטלה לשונו ממנו. נזדרז ושמט רגלו אחת, קפץ וחסף רגלו אחרת והתחיל מגמגם מתוך הערבוביה ומתוך הבהלה: - רבי... רבי... – תפש בו הרב ברגליו והעמידו.

- עמוד, עמוד... הגם לא תלמיד-חכם... אף-על-פי-כן... יהא כל אדם מקפיד על בגדיו... היה כופף עליו ו***מכסכס*** (***משפסף**) לו בכליו, מקלף וגורר ומגרד, וגונח מלבו ונאנח אנחות-אנחות...